

MALMÖ HÖGSKOLA
FAKULTETEN FÖR
LÄRANDE OCH SAMHÄLLE

Individ och samhälle/
Religionsvetenskap

Examensarbete i religion och lärande
15 högskolepoäng, avancerad nivå

**Elevers och lärares uppfattningar om
identitetsbegreppet i relation till religion,
etik och livsfrågor**

*Students and teachers comprehensions about the word identity in
relation to religion, ethics and questions about life*

Angelica Koc
Paulina Möller Almasidou

Ämneslärarexamen med inriktning mot
gymnasieskolan, 300 högskolepoäng

2017-05-30

Examinator: Bodil Liljefors
Persson

Handledare: Erik Alvstad

Förord

Efter fem år på lärarutbildningen är det äntligen dags för oss att ta ett steg ut till skolvärlden och arbetslivet. Resan har varit lång men lärorik. I första hand vill vi tacka vår handledare Erik Alvstad för all hjälp och vägledning i arbetet med examensarbetet. Ett stort tack riktar vi även till de lärare och elever som har deltagit i intervjuerna och gjort undersökningen möjlig att utföra. Vi vill även tacka våra familjer för det stöd som vi fått av dem under hela utbildningens gång och främst i samband med skrivandet av examensarbetet. Arbetet har vi skrivit gemensamt och därför står vi båda två för innehållet.

Sammandrag

År 2016 skrev vi ett teoretiskt översiktsarbete om ungdomars identitetsskapande i relation till religionsundervisningen i skolan. En utveckling av detta sker i detta examensarbete med syfte att undersöka hur elever och lärare ser på begreppet identitet i relation till religion, livsfrågor och etik och ifall denna syn skiljer sig. Frågeställningarna som vi utgått från är: Hur ser elever och lärare på begreppet identitet i relation till religion, livsfrågor och etik? Och skiljer sig uppfattningen om begreppen mellan elever och lärare? I så fall hur? Tidigare forskning har gjorts i ämnet av bland annat Kerstin von Brömssen, Carin Holmqvist Lidh och Signild Risenfors. De undersöker ungdomar och identitet utifrån olika synvinklar, där von Brömssen fokuserar på elevers syn på sin egen och andras religion, medan Holmqvist Lidh fokuserar på elever med religiös positionering och Risenfors på gymnasieungdomars livstolkande. Vår undersökning grundar sig på kvalitativa intervjuer med elever och lärare på en gymnasieskola i centrala Malmö där frågor om identitet, religion och religionsundervisningen ställdes. I resultatet kan man finna en skillnad mellan lärarnas och elevernas definition av begreppet identitet där lärarnas är mer utförlig och bred medan elevernas fokuserar på "självet". Ett genomgående ämne som går att finna i hela arbetet är elevernas tal om den egna och sanna identiteten som något viktigt för dem. Samma tanke går inte att finna hos lärarna. En likhet som går att finna hos både elever och lärare är att de delar samma åsikt om att temat identitet i relation till religion, livsfrågor och etik är något som är uppskattat att arbeta med i klassrummet.

Nyckelbegrepp: Elever, etik, identitet, livsfrågor, livsåskådningar, lärare, religion, religionsdidaktik, religionsundervisning, ungdomar.

Innehållsförteckning

1. Inledning	5
1.1 Syfte och problemställning	6
2. Teori	7
2.1 Socialkonstruktionism	7
2.2 Diskursanalys	8
3. Forskningsöversikt	10
3.1 Vad är identitet?	10
3.2 Vad är religion och livsåskådningar?	12
3.3 Tidigare forskning om ungdomar i relation till identitet och religion	14
4. Metod och genomförande	17
4.1 Kvalitativa intervjuer	17
4.2 Att tänka på vid intervjusituationer	18
5. Resultat och analys	19
5.1 Begreppsförståelse - identitet	19
5.1.1 Elevers och lärares definitioner av identitetsbegreppet	19
5.1.2 Upplevda svårigheter med identitetsbegreppet	20
5.2 Identitet i klassrummet	22
5.3 Elevers tal om religion	25
5.4 ”Den egna identiteten”	26
6. Slutsats och diskussion	31
6.1 Diskussion om identitetsbegreppet	31
6.2 ”Det sanna jaget”	32
6.3 Diskussion kring identitet och religion	33
6.4 Religion – Identitet, livsfrågor och etik	34
7. Referenslista	37
7.1 Litteratur.....	37
7.2 Intervjuer.....	39

1. Inledning

Vi har valt att skriva vårt examensarbete kring temat religion och identitet med fokus på elevers och lärares uppfattningar om dessa två begrepp. Vårt intresse för ämnet började redan under vintern 2015/2016 när vi arbetade med SAG:en.¹ Där gjorde vi en teoretisk översikt om ungdomars identitetsskapande med fokus på religion och religionsundervisningen i skolan. Vi vill fortsätta med arbetet kring begreppen identitet och religion nu när vi har chansen att även göra en empirisk undersökning i studien.

I SAG:en kom vi fram till att det finns ett stort problem i religionsundervisningen om det blir ett för stort fokus på de fem största världsreligionerna och med reproduktion av dess ”typiska” traditioner. För att elever ska kunna utveckla en ökad förståelse för sin omvärld och sina medmänniskor krävs en undervisning där de får möjlighet att samtala kring livsfrågor och etik. Det bör därför vara en god fördelning kring innehållet i religionskunskapen, då etik och livsfrågor både uppskattas av elever och är ett krav i läroplanen.²

Söker man på ordet ”identitet” i läroplanen för gymnasieskolan får man 31 träffar, på sidan fem finns det med tre gånger. Detta ger en tydlig indikation på hur aktuellt och centralt begreppet är för lärare och elever i gymnasieskolan i Sverige. Behovet av en förståelse för hur begreppet identitet uppfattas av elever och lärare är därför viktigt i syfte att kunna arbeta med det i praktiken. Utifrån egna erfarenheter tycks det vara vanligt att många lärare undviker att arbeta med ”identitet” i klassrummet, kanske på grund av att det är ett diffust och svårhanterligt begrepp. Med denna studie vill vi därför uppmuntra till att inkludera begreppet mer, men också visa ett exempel på hur elever och lärare jobbar med begreppet idag och vilken betydelse det har för de medverkande.

Då vi är blivande religionslärare är begreppets närvaro i ämnesplanen för religionskunskap av stort intresse för oss. Begreppet är synligt i förmågorna som

¹ Självständigt arbete i fördjupningsämnet.

² Paulina Möller Almasidou & Angelica Koc, *Religionsundervisningens påverkan på elevers identitet*, SAG-uppsats, Malmö högskola, 2016, s. 18

eleverna ska utveckla under alla kurser, men även i det centrala innehållet och kunskapskraven för religionskunskap 1 och 2.

1.1 Syfte och problemställning

Syftet med undersökningen är att genom intervjuer ta reda på hur elever och lärare ser på begreppet identitet i relation till religion, livsfrågor och etik och ifall lärares/elevs uppfattningar skiljer sig åt. Då vi ser religion, livsfrågor och etik som de tre största områdena i religionskunskapen i Gy11, blir det en naturlig infallsvinkel för oss. En viktig aspekt som vi även vill lyfta är hur informanterna uttrycker sig om religion och vilken betydelse religion har eller inte har för informanternas identitet. De frågeställningar som vi har valt att utgå från i vårt arbete är:

- Hur ser elever och lärare på begreppet identitet i relation till religion, livsfrågor och etik?
- Hur skiljer sig uppfattningen om begreppet mellan elever och lärare?

2. Teori

Teoridiskussionen i detta kapitel återfinns i två underrubriker, varav det första avsnittet behandlar socialkonstruktionism och det andra behandlar diskursanalys. Båda perspektiven är av betydelse för att förstå vårt sätt att genomföra och analysera intervjuerna på.

2.1 Socialkonstruktionism

Precis som sociologerna Hammarén och Johansson väljer vi att se på identitet och religion utifrån ett socialkonstruktionistiskt perspektiv:

Enligt socialkonstruktionismen är identiteter grundade i till exempel kön, klass och etnicitet inte något som upptäcks – de skapas. [...] Det innebär att dessa inte finns från början, undangömda, för att eventuellt efter en tid avslöjas och komma fram i ljuset, utan de konstrueras och framträder som vedertagna ”sanningar”.³

I vår studie innebär detta att vi i våra samtal med elever och lärare utgår från att identiteter och religioner är någonting som skapas genom sociala konstruktioner. Det innebär att synen på dessa begrepp skiljer sig åt beroende på vem det är som talar om dem. Synen på begreppen är även ett resultat av historiska och ideologiska processer i samhället som har påverkat hur dessa människor (i vårt fall elever och lärare) ser på världen och hur den ständigt är i förändring och även hur den skiljer sig åt mellan olika platser.⁴

Språkets betydelse är en viktig aspekt i samtal, vi utgår från en poststrukturalistisk syn att studera språkets betydelse på vilket innebär att det som sägs inte återger verkligheten, utan informanternas konstruerade verklighet.⁵ Von Brömssen menar att ”[...] människans identitet, sätt att vara och förstå världen bygger på språket. Språket är således kognitivt strukturerande”⁶ Alla människor påverkas av samtal och gör en egen tolkning

³ Nils Hammarén & Thomas Johansson, *Identitet*, Stockholm: Liber, 2009, s. 98

⁴ Kerstin von Brömssen, *Tolkningar, förhandlingar och tystnader: Elevers tal om religion i det mångkulturella och postkoloniala rummet*, Doktorsavhandling. Göteborgs universitet, 2003, s. 11-12

⁵ Mats Börjesson & Eva Palmblad, ”Introduktion – ’motsatsen till relativism, detta bör vi aldrig glömma, stavas absolutism’”, i: Börjesson, Mats & Palmblad, Eva (red.): *Diskursanalys i praktiken*, Malmö: Liber, 2007, s. 10

⁶ Von Brömssen, 2003, s. 13

av det som språket framför i dialogen. Då vi i vår studie bland annat analyserar hur identiteten påverkas av religion och begreppsförståelse blir en syn på språket som ett maktförhållande viktigt; som von Brömssen formulerar det: ”Detta innebär också, att det blir otroligt viktigt vem eller vilka som har makten över språket, därför att den/de också har makten över hur vi kommer att tänka, se på och förstå världen [...]”.⁷ Ett medvetande om detta maktförhållande är nödvändigt i intervjuerna då vi som ledande aktörer påverkar intervjuens gång.

2.2 Diskursanalys

Den franske filosofen Michel Foucault var under 1970-talet en av de första att använda sig av diskursanalytiskt arbete när han ville ”finna de olika former för diskursiv praxis som utövar makt över människans kropp”⁸ Hans syn på människans agerande utgår från att förnuftet inte har en ”absolut bestämmande makt”⁹, detta innebär att människan själv gör val utifrån strukturer i samhället. Likt Foucault har många använt sig av samma tankemönster, däremot har han fått mycket kritik kring avsaknaden av vissa grupper i undersökningen, då fokusområdet blev den vita, västerländska mannen.¹⁰

I undersökningen utgår vi från elever och lärares tal om identitet och religion och deras uppfattningar kring begreppen. Vi är intresserade av att undersöka vilka strukturer som har gjort att elever och lärare har den uppfattning de har om identitet i relation till religion, livsfrågor och etik. Maktfaktorer som påverkar dessa strukturer kan vara både skola, familj och samhället i övrigt. Därför väljer vi att använda oss av en diskursanalys i studien. ”Diskursanalytiskt arbete[sic!] innebär att undersöka språkliga utsagors konstruktion, dvs. funktion och variation samt den språkliga repertoar som erbjuds [...]”.¹¹ Detta innebär att vi gör en analys och tolkning av vad som sägs i intervjuerna. Sedan väljer vi att sätta det i ett sammanhang som är av betydelse för vår studie.

⁷ Von Brömssen, 2003, s. 14

⁸ Inger Furseth & Pål Repstad, *Religionssociologi: en introduktion*, Malmö: Liber, 2005, s. 88

⁹ Furseth & Repstad, 2005, s. 88

¹⁰ Furseth & Repstad, 2005, s. 90

¹¹ Von Brömssen, 2003, s. 18

I samtalet mellan två parter, där ena parten speglas av ”ungdomar” och den andra parten av ”vuxna” kommer det att dras ett flertal slutsatser där vissa uppfattningar av ord kan ses som självklara. Med det menas att ungdomarna (som i detta fall är elever) kommer att säga ord som vi gör tolkningar av och lägger till fler dimensioner på. Vilket i sin tur speglas i resultatet. Pedagogerna Anita Nordzell menar att:

Vi gör ständigt kategoriseringar när vi talar och till dessa kategoriseringar görs också tillskrivningar som exempelvis handlingar, kännetecken, karakteristik och egenskaper. I ’tillskrivandet’ används ofta stereotypa och konventionella egenskaper och aktiviteter som deltagarna känner igen som tillhör vissa kategorier. ’Tillskrivandet’ av kategorierna är en del av det som tas för givet, vilket innebär att den/de andra kommer att göra de tillskrivningar som behövs för att förstå det som sägs.¹²

Avslutningsvis behöver det poängteras att detta är en liten studie som trots dess storlek använder sig av en diskursanalys. Som Börjesson och Palmblad skriver har både stora och små diskursanalyser saker gemensamt, som till exempel, ”diskursers konstituerande” och ”betonande på Hur-frågor”.¹³

¹² Nordzell, 2007, s. 177

¹³ Börjesson & Palmblad, 2007, s. 16

3. Forskningsöversikt

Forskningsöversikten är indelad i två delar, där den första är en redogörelse för hur man kan se på begreppet identitet. Det görs även en mindre redogörelse av begreppen religion och livsåskådning då de spelar en viktig roll i studien. I den andra delen lyfts tidigare forskning kring ungdomar och identitet, i relation till religionskunskap.

3.1 Vad är identitet?

Det mest centrala begreppet i vår studie är begreppet ”identitet” som ursprungligen betyder ”densamme” eller ”identitetas” som det kallas på latin.¹⁴ Sociologen Jonas Stier gör begreppet tydligare när han förklarar det som att:

Identiteter blir egentligen bara meningsfulla i relation till något annat eller någon annan. De måste, med andra ord, kontrasteras mot något eller någon. Genom själva språket kan vi signalera relationer och tillskriva människor identiteter.¹⁵

Detta innebär att identiteten blir intressant att undersöka i samspelet mellan lärare och elev, men också i undervisningen utifrån läroplanen där ”människors identitet i relation till religioner och livsåskådningar”¹⁶ ska studeras.

Historiskt sett har en människas identitet varit kopplad till kön, yrke, etnicitet, klass och religion, ofta utan att vara särskilt föränderlig. Det skedde en förändring mellan olika stadier i livet till exempel på grund av ålder, men bortsett från det var identiteten relativt bestående.¹⁷ Dagens uppfattning av identitet som en ständig process och ett ”sökande” efter den egna identiteten är ett modernt fenomen.¹⁸ Begreppet ”identitet” är svårdefinierat och diffust för många, kanske framförallt på grund av att den individuella identiteten som en människa besitter är under ständig förändring. För att underlätta förståelsen av begreppet beskriver Hammarén och Johansson det genom likheter och skillnader:

¹⁴ Jonas Stier, *Identitet: människans gåtfulla porträtt*, Lund: Studentlitteratur, 2003, s. 17

¹⁵ Stier, 2003, s. 17

¹⁶ Skolverket, *Läroplan, examensmål och gymnasiegemensamma ämnen för gymnasieskola 2011*, Stockholm: Skolverket, 2011, s. 137

¹⁷ Hammarén & Johansson, 2009, s. 98

¹⁸ Anthony Giddens, *Modernity and self-identity: self and society in the late modern age*, Cambridge: Polity press, 1991, s. 74-75

I denna process utgör ”skillnaden” en central utgångspunkt i konstruktionen av identitet [...]. Kvinna som kategori existerar i och genom kategorin man och vice versa, svenskhet får sin betydelse genom det som inte betraktas som svenskt, heterosexualitet skapas genom sin tänkta motsats homosexualitet, liksom ungdom genom vuxenhet och så vidare.¹⁹

Denna förklaring gör ”identiteten” lättare att begripa i den mening att man vet vad personen inte är eller vill vara då man har en motsats att förhålla sig till. Ett förtydligande behövs göras då en person kan identifiera sig som flera saker inom samma ”kategori”. Man kan till exempel känna sig som både svensk och icke-svensk samtidigt, men man kan också ändra identiteten beroende på vilken miljö man befinner sig i. Vilken del av personens identitet som har betydelse skiljer sig även mellan olika sammanhang och situationer. Med det menas att ibland spelar ditt kön störst roll för situationen och i andra fall kan det vara din etnicitet.²⁰

Ord som många uppfattar som identiska med identitet är personlighet eller självbild vilket ibland lett till en användning av dessa istället för begreppet identitet.²¹ Förutom ord som självbild och personlighet kan begreppet identitet föra tankarna till pass eller körkort. Identitetshandlingar är personliga och utformade efter enskilda personer där information om medborgarskap, ålder och längd finns synliga så att man ska kunna bevisa att man är den som identifieras på handlingen. Det innebär att handlingen och personen är unik och att det enbart finns en person med denna identitet.²²

Stier gör en indelning av begreppet identitet i vad han kallar för de fem olika förståelsenivåerna. Dessa nivåer förklarades av oss i SAG:en:

Den första är biofysisk, som innebär att identiteten är sammankopplad med kroppen som till exempel genom ärftliga faktorer och gener. Den andra är psykologisk, som istället syftar på de inre förmågorna som tänka, känna och handla. Den tredje är grupp/organisation där individen kan identifiera sig eller blir identifierad med en viss grupp. Nästa nivå är samhällsnivån som innebär att identiteten samspelar tillsammans med samhället och olika kulturer. Den sista är miljönivån, där identiteter påverkas av miljön som de befinner sig i. Stier menar att dessa nivåer hör ihop och samverkar med varandra i förståelsen av begreppet

¹⁹ Hammarén & Johansson, 2009, s. 98

²⁰ Hammarén & Johansson, 2009, s. 89-91

²¹ Monica Johansson, *Anpassning och motstånd: En etnografisk studie av gymnasieelevers institutionella identitetsskapande*, Doktorsavhandling. Göteborgs universitet, 2009, s.73

²² Hammarén & Johansson, 2009, s. 8

identitet. Dessa faktorer är även grundläggande för hur och utifrån vad identiteterna skapas.²³

3.2 Vad är religion och livsåskådningar?

Svårigheten med att definiera begreppet religion blir tydligt när man ska slå upp ordet i Nationalencyklopedin. Där förklaras begreppet som ”en kulturyttring som inte låter sig infångas under någon generellt accepterad, heltäckande definition.”²⁴ Ett försök till en förklaring görs av Ulf Jonsson i boken *Att undervisa om religion och vetenskap*, där han förklarar begreppen genom att jämföra religion med vetenskap och visar på skillnaderna mellan dem. Först lyfter han att en skillnad är att naturvetenskapen uteslöt Gud som en orsak till den företeelse som undersöktes. En annan skillnad är att religion lyfter livsfrågor till skillnad från vetenskap. Den tredje skillnaden är att religion kan svara på frågan om varför, till exempel varför vi finns, medan vetenskap svarar på frågan om hur, till exempel hur vår värld fungerar. Den sista skillnaden som Jonsson tar upp är att religionen ger större möjlighet till en bredare beskrivning av tillvaron, medan vetenskapens är begränsad.²⁵ Vårt syfte med att jämföra religion med vetenskap är att ge läsaren en ökad förståelse för religionsbegreppet och dess egenskaper.

En vidare diskussion kring begreppet ”religion” återfinns i Ingvild Saelid Gilhus och Lisbeth Mikaelssons bok *Nya perspektiv på religion*.²⁶ Där lyfter de ett exempel av religionshistorikern Armin Geertz:

Religion är ett kulturellt system och en social mekanism (eller institution) som styr och främjar idealtolkningen av tillvaron och idealpraxis med hänvisning till en eller flera transempiriska makter.²⁷

I boken *Religionssociologi* gör sociologen Inger Furseth och religionssociologen Pål Repstad en genomgång av olika definitioner av religion där de utgår från två olika perspektiv. Det första perspektivet behandlar substantiella definitioner och innebär att

²³ Möller Almasidou & Koc, 2016, s. 7-8

²⁴ Nationalencyklopedin, ”Religion”, Tillgänglig:

<http://www.ne.se.proxy.mah.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/religion> (hämtad 2017-04-10)

²⁵ Ulf Jonsson, ” Religion och vetenskap i historia och samtid”, i: Franck, Olof & Stenmark, Mikael (red.): *Att undervisa om religion och vetenskap: med grund i ämnesplanen för religionskunskap*, Lund: Studentlitteratur, 2012, s. 25-42

²⁶ Ingvild Saelid Gilhus & Lisbeth Mikaelsson, *Nya perspektiv på religion*, Stockholm: Natur och kultur, 2003, s. 38-56

²⁷ Saelid Gilhus & Mikaelsson, 2003, s. 43

man definierar begreppet utifrån vilka gemensamma egenskaper religioner har.²⁸ Det andra kallas av Furseth och Repstad för funktionella definitioner och innebär att beskrivningen istället berättar vilka ”[...] uppgifter eller funktioner religionen har för människor och/eller samhällen.”²⁹ Furseth och Repstad ger ett exempel på en substantiell definition som gjorts av samhällsvetaren Émile Durkheim:

En religion är ett enhetligt system av trosföreställningar och praxisformer relaterade till heliga saker, det vill säga saker som är avskilda och förbjudna – trosföreställningar och praxisformer som förenar alla som ansluter sig till dem, till en moralisk gemenskap som kallas en kyrka.³⁰

I vårt syfte blir en funktionell definition av begreppet religion mer användbart eftersom vi undersöker hur det påverkar ungdomar i relation till deras identitet. Två exempel som Furseth och Repstad lyfter är av religionsforskaren Milton Yinger och sociologen Robert Bellah. Där Yinger definierar det som ”Religion är ett system av trosföreställningar och praxisformer som människor får hjälp av för att kämpa med det djupaste (*ultimate*) problemen i den mänskliga tillvaron.”³¹ och Bellah som ”Religion är en uppsättning symboliska föreställningar och handlingar genom vilka människor får ett förhållande till sina yttersta existensvillkor.”³²

I studien blir även begreppet ”livsåskådning” centralt av den anledningen att det för många uppfattas som bredare än begreppet ”religion”. En definition av begreppet ”livsåskådning” görs av teologen Anders Jeffner:

En livsåskådning är de teoretiska och värderingsmässiga antaganden som utgör eller har avgörande betydelse för en övergripande bild av människan och världen och som bildar ett centralt värderingssystem och som ger uttryck åt en grundhållning.³³

Vi ser hans definition som användbar i studien då den ger en klar beskrivning av vad begreppet livsåskådning innebär. Då människor inte alltid positionerar sig som religiösa även om de ”tror” på något blir detta begrepp nödvändigt och fungerar som ett komplement till religion, då religion inte alltid räcker till.

²⁸ Furseth & Repstad, 2005, s. 28

²⁹ Furseth & Repstad, 2005, s. 34

³⁰ Furseth & Repstad, 2005, s. 31

³¹ Furseth & Repstad, 2005, s. 34

³² Furseth & Repstad, 2005, s. 35

³³ Anders Jeffner, ”Att studera livsåskådningar”, i: Bråkenhielm, Carl Reinhold (red.): *Aktuella livsåskådningar - Del 1*, Nora: Nya Doxa, 1991, s. 13

3.3 Tidigare forskning om ungdomar i relation till identitet och religion

En av de första att undersöka elevers syn på sin egen och andras religion i Sverige var Kerstin von Brömssen (2003). Hennes syfte var att ”utforska elevers diskursiva konstruktioner av sin egen och andras religion”³⁴ Von Brömssen har även ett fokus på den mångkulturella skolan och etnicitet, där hon för ett samtal med elever i årskurs åtta i en skola som befinner sig i en multietnisk förortsmiljö. Samtalen förs kring religion, undervisning i skolan, identitet och familjen. Slutsatser som dras är att vissa elever med annan etnisk bakgrund än svensk finner undervisningen i skolan tråkig och ointressant, eftersom innehållet inte får dem att känna någon koppling till den egna identiteten.³⁵ Exempel på detta är när lärare förutsätter att elever vet vem Gustav Vasa var och utgår från att det är något eleverna har med sig sen innan. Detta leder enligt en elev till att lärarna ”tappar dem” i undervisningen.³⁶ Avslutningsvis visar von Brömssens undersökning på en stor skillnad mellan elever som positionerar sig som religiösa och de som inte gör det. De ser olika på exempelvis religionsundervisningen och betydelsen av religion för den enskilde personen, där elever med svensk bakgrund ser religionen som ”frihetsbegränsande” på individnivå. Det visar på att det finns stora klyftor i synen på religion överlag där eleverna med annan etnisk bakgrund än svensk ser religion som något naturligt och nödvändigt, medan eleverna med svensk bakgrund ser det som något främmande och gammeldags.³⁷

Signild Risenfors (2011) skriver i sin avhandling om gymnasieungdomars livstolkande. Hon uppmärksammar hur styrdokumentet kan ses som problematiska då formuleringar kommer i konflikt med varandra. En av de stora konflikterna är hur det i värdegrunden formuleras att eleven ska utveckla en egen identitet samtidigt som läraren ska ”fostra” eleven.³⁸ Risenfors lyfter

³⁴ Von Brömssen, 2003, s. 2

³⁵ Von Brömssen, 2003, s. 305

³⁶ Von Brömssen, 2003, s. 299

³⁷ Von Brömssen, 2003, s. 263-330

³⁸ Signild Risenfors, *Gymnasieungdomars livstolkande*, Doktorsavhandling, Göteborgs universitet, 2011, s. 21

tanken om ”att vara sig själv” som en viktig del av identiteten hos eleverna.³⁹ Förvirring för elever som exempelvis har föräldrar från ett annat land eller föräldrar från två olika länder är vanlig enligt Risenfors, något som även von Brömssen tar upp. Vissa känner sig som svenskar, men tycker sig inte uppfattas som det av omgivningen vilket leder till förvirring. Andra menar på att de inte vet om de är ”svenskar” eller ”invandrare”.⁴⁰

Carina Holmqvist Lidh (2016) lägger i sin avhandling fokus på elever med ”religiös positionering” och hur de ser på religionsundervisningen. Ett problem som eleverna upplever är att deras religion blir representerad på ”fel” sätt, då de inte känner igen sig i det som presenteras på lektionerna. De känner att detta leder till en förstärkning av de stereotyper som redan finns om deras religion och att detta gör klyftan större mellan elever som positionerar sig som religiösa och de som inte gör det.⁴¹ En slutsats som Holmqvist Lidh drar är att det fokus som finns på ”vikten av att välja själv” i samhället idag kan leda till att religiösa personer uppfattas som osjälvständiga och passiva då en fördom är att de oreflekterat övertar en religiös identitet. Eleverna lyfter i relation till det, att de ser det som viktigt att omgivningen betraktar deras val av religion som något självständigt och aktivt.⁴²

I skolinspektionens kvalitetsgranskning ”Mer än vad du kan tro” med inriktning på religionskunskap i gymnasieskolan framgår det tydligt av både observationer och elevenkäter att de delar i kursmålen som handlar om hur ”individens och grupperns identiteter formas i förhållande till religioner får betydligt mindre utrymme.”⁴³ Istället läggs fokus på resterande kursmål som handlar om religioners historiska utveckling och fakta vilket enligt eleverna känns som repetition från grundskolans religionskunskapsundervisning. En förklaring av detta enligt skolinspektionen är att lärarna finner det lättare att hålla ”ordning” i klassrummet när det inte diskuteras meningsfrågor eller olikheter som kan väcka stora diskussioner; men: ”Genom att göra så ger inte skolan samma

³⁹ Risenfors, 2012, s. 130

⁴⁰ Risenfors, 2012, s. 124

⁴¹ Carina Holmqvist Lidh, *Representera och bli representerad: elever med religiös positionering talar om skolans religionskunskapsundervisning*, Licentiatavhandling, Karlstads universitet, 2016, s. 94-95

⁴² Holmqvist Lidh, 2016, s. 165-166

⁴³ Skolinspektionen, *Mer än vad du kan tro: religionskunskap i gymnasieskolan*, Stockholm: Skolinspektionen, 2012, s. 11

möjligheter för dessa elever att utveckla en trygg identitet och medvetenhet om existentiella frågor.”⁴⁴

Mia Lövheim skriver i sin studie om ungdomar och hur de uttrycker sig om, samt hämtar information kring religion på internet. Lövheim lyfter, precis som skolinspektionen, att ungdomar idag har ett stort intresse för livsfrågor. Hon förklarar att många ungdomar idag inte är aktiva i religiösa samfund och på så vis har mindre kunskap om ”traditionella” religiösa skildringar. Däremot har de en ökad kunskap om religionens mångfald och människors olika sätt att uttrycka den på. Lövheim menar att förklaringen till detta är dagens mångkulturella samhälle och medier samt populärkultur på internet.⁴⁵ Hon tar upp likt både, Risenfors och Holmqvist Lidh, det fokus som ungdomar har på vikten av autenticitet i tron och i synen på sig själv. Vissa av ungdomarna i hennes studie uttrycker att de gör sin ”egen” religion och skapar på så vis ett eget sammanhang och syfte och finner genom det en trygghet. Andra ungdomar känner att det egna skapandet av en egen tro inte alltid är tillräcklig och kan leda till en känsla av osäkerhet och meningslöshet och de söker sig då till en gemenskap av något slag.⁴⁶

Avslutningsvis vill vi peka på att det finns en tydlig samstämmighet i den tidigare forskningen som vi lyfter ovan och det är att ungdomar idag vill vara självständiga och äkta individer i den meningen att de vill vara den enda ”av sitt slag”. Det går att finna en rädsla hos ungdomar i att uppfattas som passiva mot sin omgivning och att det egna valet ses som det mest attraktiva. Det som författarna poängterar är att detta kan leda till en förvirring och osäkerhet kring livets stora frågor som förr besvarades genom religionen i färdigskrivna berättelser.

⁴⁴ Skolinspektionen, 2012, s. 17

⁴⁵ Mia Lövheim, *Sökare i cyberspace: ungdomar och religion i ett modernt mediasamhälle*, Stockholm: Cordia, 2007, s. 194-195

⁴⁶ Lövheim, 2007, s. 198-200

4. Metod och genomförande

Vår empiriska undersökning grundar sig på kvalitativa intervjuer som komplement till den tidigare forskningen som gjorts inom ämnet religion och identitet. En förklaring till hur vi gått till väga återfinns i underrubrikerna nedan.

4.1 Kvalitativa intervjuer

Vi har valt att göra en kvalitativ studie eftersom vårt mål och syfte med studien är att förstå och hitta mönster i elevers och lärares tankar kring identitet i relation till religion, etik och livsfrågor.⁴⁷ Precis som Trost menar kan man genom kvalitativa intervjuer få komplexa och innehållsrika svar på enkla frågor.⁴⁸ Intervjuerna ägde rum på en gymnasieskola i centrala Malmö med en stor del studiemotiverade elever. Totalt är det två lärare och sex elever i årskurs två på gymnasiet som deltagit. Elevgrupperna består av både tjejer och killar med olika etniciteter men då vi inte vill att det kön som eleverna identifierar sig med eller den etnicitet de har ska påverka läsarens syn på samtalen, har vi därför valt att inte ha med det i beskrivningen av dem. Det samma gäller de deltagande lärarna. Intervjuerna med lärarna har utförts separat och elevintervjuerna har gjorts i grupper med tre elever i varje. Intervjuerna är ungefär 20 minuter långa. Alla medverkade är anonyma i den meningen att vi inte använder deras riktiga namn i studien eller skriver ut vilken skola intervjuerna har ägt rum på. Istället kallas eleverna för till exempel Elev 1 och Elev 2 och lärarna för Lärare 1 och Lärare 2. Inför intervjuerna har vi informerat de medverkande om de fyra individskyddskraven. Dessa innebär att den medverkande vet vad syftet med intervjun är, att det är frivilligt att vara med, att de får avbryta medverkandet när de vill och att om de väljer att sluta medverka ska inga påtryckningar ske.⁴⁹ Med grund i våra två frågeställningar och undersökningens syfte har vi utformat frågor till intervjun. Frågorna handlar om hur identiteten uppfattas och arbetas med i skolan.⁵⁰ På grund av de teman vi vill undersöka är valet att göra kvalitativa intervjuer en

⁴⁷ Jan Trost, *Kvalitativa intervjuer*, Lund: Studentlitteratur, 2010, s. 32

⁴⁸ Trost, 2010, s. 25

⁴⁹ Vetenskapsrådet, *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*, Stockholm: Vetenskapsrådet, 2002, <http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf>

⁵⁰ Frågorna som ställdes under intervjuerna finns att se som bilaga.

fördel då det är komplicerade frågor att svara på och vi vill försöka förstå hur eleverna resonerar kring begreppet identitet.⁵¹

4.2 Att tänka på vid intervjusituationer

I alla intervjusituationer finns det ”konflikter” att ta hänsyn till. När man intervjuar är det första man bör tänka på att den som intervjuar har ett övertag över samtalet eftersom det är hen som ställer frågorna och bestämmer i vilken riktning det ska gå.⁵² För att minska detta övertag kan man utföra intervjun på ett ställe där informanten känner sig trygg.⁵³ I vårt fall blir det den skola som eleverna och lärarna tillbringar stora delar av sin vardag på. Andra viktiga saker att ta hänsyn till vid val av plats är att den ska vara relativt ostörd, alltså att det inte förekommer ljud eller människor som kan störa intervjun.⁵⁴ Då vi är två stycken som intervjuar är det viktigt att ha i åtanke att detta kan förstärka känslan av övertag över informanten då vi i vissa fall är fler. Fördelen med att vara två är att fler detaljer i intervjun kan uppmärksammas och det är mindre risk att man missar något väsentligt i informationen som framförs.⁵⁵ Som komplement till vårt eget minne har vi valt att spela in intervjuerna. Både eleverna och lärarna har blivit tillfrågade om det var okej för dem att spelas in, vilket det var. Det finns både för och nackdelar med att spela in intervjuerna. Fördelar är att man kan lyssna på ordval och tonfall igen. Det underlättar även vid citering och referat när man behöver veta exakt vad som sades. Nackdelar är att det är tidskrävande och svårt att spola och hitta rätt i ljudfiler som innehåller långa intervjuer.⁵⁶ Ljudfilerna finns i uppsatsförfattarnas förvar. Till sist vill vi lyfta att det vid intervjuer är viktigt att varken föreslå eller påstå saker.⁵⁷ Med det menas att vi inte vill ställa ledande frågor som gör att eleverna eller lärarna svarar något som de tror att vi vill höra. Istället är tanken att frågorna ska vara frågor som gör att de svarar utifrån egna åsikter och tankar.

⁵¹ Trost, 2010, s. 32

⁵² Jan-Axel Kylén, *Att få svar: intervju, enkät, observation*, 1, Stockholm: Bonnier utbildning, 2004, s.19

⁵³ Trost, 2010, s. 65

⁵⁴ Trost, 2010, s. 65

⁵⁵ Trost, 2010, s. 67

⁵⁶ Trost, 2010, s. 74-75

⁵⁷ Trost, 2010, s. 105

5. Resultat och analys

I intervjuerna har liknande frågor ställts till både elever och lärare. Vi har valt att dela upp resultatet tematiskt utifrån frågornas tema. Intervjuerna består av fyra intervjutillfällen där lärarna svarar i enskilda intervjuer och eleverna i två grupper. Alla deltagarna är anonyma och benämns i texten som Elev eller Lärare följt av ett nummer. Lärare 1 är religions- och historielärare men är för tillfället enbart verksam i historieämnet. Lärare 2 är religions- och engelsklärare. Eleverna består av en grupp ungdomar som går i årskurs två på gymnasiet.

5.1 Begreppsförståelse – identitet

Redan vid funderingarna kring val av ämne till examensarbetet var vi medvetna om att identitetsbegreppet är svårdefinierat med många olika tolkningar och förslag till definitioner. Vi kände trots det att vi ville låta deltagarna i intervjuerna göra ett försök med syfte att underlätta vår förståelse för vad de menar när de pratar om identitet.

5.1.1 Elevers och lärares definitioner av identitetsbegreppet

Lärare 1 börjar med att göra ett förtydligande av att begreppet identitet är stort och komplicerat att definiera. I ett försök till en beskrivning nämner hen att identitet är som en etikett som innehåller bland annat religion, kultur, språk och etnicitet. Lärare 1 säger också att hen inte kan göra en definition av det med några få ord men säger att ”Det är egentligen summan av en person.”⁵⁸ En liknande förklaring av begreppet görs av Stier då han beskriver en människas identitet som en biografi. Han beskriver det som att identiteten är ett porträtt som skildrar ”en biografisk historia”.⁵⁹ Denna biografi är i ständig förändring och tolkas olika från person till person. Biografen ”skrivs” under hela livet och finns även kvar efter personens död, på så sätt kan en människas identitet ”leva kvar”.⁶⁰

När eleverna skulle svara på frågan om hur de uppfattar begreppet identitet hade de svårigheter med det. Men precis som Lärare 1 gav eleverna det ett försök. Elev 2

⁵⁸ Lärare 1: Gymnasielärare, Malmö kommun, 2017, enskild intervju 24 april

⁵⁹ Stier, 2003, s. 54

⁶⁰ Stier, 2003, s. 56

beskriver det som "Typ ens beskrivning", Elev 3 med orden "För mig är det ju dom normer och värderingar som man får från samhället och familjen." och Elev 6 menar på att "Identitet för mig, det är ju vem man är, vad man står för, vad man vill, asså ens identitet är ens allt, man är ingenting utan sin identitet." Lärare 2 beskriver begreppet identitet (efter att hen förklarat svårigheten som finns med en definition av det) med orden "Jag skulle säga mer eller mindre, hur man skulle se på sig själv, rent spontant, hur man vill bli sedd, hur man ser på sig själv, huvudsakligen." vilket är likt den beskrivning som eleverna gör. Däremot gör hen en vidare beskrivning där hen menar på att "Man kan prata om identitet kopplat till makt, till kön, till klass, så det är ett stort begrepp." Stier kallar det som Lärare 2 nämner för "subidentiteter" och lyfter både kön och klass som några av de vanligaste.⁶¹ Stier beskriver könsidentiteten utifrån både fortplantning, könstillhörighet och sexuell läggning medan klassidentiteten omfattar vilken status individen har i samhället. Han menar att vissa hävdar att klasstillhörigheten inte är lika tydlig idag men att den fortfarande har en betydande roll för den individuella identiteten i samhället där statusen fortfarande spelar roll.⁶²

5.1.2 Upplevda svårigheter med identitetsbegreppet

Lärare 1 förklarar problematiken som kan uppstå i samband med kulturskillnader. Hen menar på att detta innebär att elever med en annan kultur än normen som finns i klassrummet ofta väljer att bara "plocka fram" vissa delar av sin identitet. Hen beskriver det som att dessa elever plockar fram "det som är gångbart" för att passa in i gruppen.⁶³ Gruppen som Lärare 1 pratar om är i detta fall klassrummet. Lärare 1 förklarar det som att "[...] det finns ingenting som vi människor hellre vill än att tillhöra en grupp, eller vara en del i en gemenskap."⁶⁴ Detta påstående stämmer väl överens med Hedins förklaring om kulturmöten och motsättningar. Alla människor letar efter sin speciella plats i världen, många vill ses som självständiga och unika personer men också ha någon slags gemenskap med sin omgivning. Hedin skriver att:

⁶¹ Stier, 2003, s. 61

⁶² Stier, 2003, s. 61-73

⁶³ Lärare 1, 2017, enskild intervju

⁶⁴ Lärare 1, 2017, enskild intervju

Människan tycks ha ett outplånligt behov av att bilda minde grupper inom större. Dessa behöver särskilda kännetecken som avskiljer dem från andra.⁶⁵

Lärare 1 kan identifiera sig med eleverna som hen beskriver ovan, då hen har erfarenheter av att bo utomlands. Lärare 1 upplevde en situation där ett urval av den egna identiteten fick ske för att hen inte skulle sticka ut för mycket. Lärare 1 upplever på grund av detta, att det för hen är lättare att förstå situationen som elever från andra länder kan befinna sig i när de kommer till ett klassrum där majoriteten av eleverna har en annan kulturell bakgrund än de själva.

Viktigt i ett mångkulturellt klassrum är enligt Lärare 1 att inte tillskriva elever en specifik ”identitet”. Med detta menar hen att en elev inte ska behöva representera ”det land” eller ”den religion” som eleven kommer ifrån eller har. Lärare 1 uttrycker det som att:

Ingen människa är ju en religion bara, ingen människa är ju en etnicitet, människor består ju av så oerhört, oerhört många delar och där tror jag att lärarna ofta är väldigt dåligt rustade för att hantera det här.⁶⁶

Holmqvist Lidh beskriver denna problematik med hjälp av elevintervjuer som hon utfört med ungdomar som positionerar sig inom en religion. Där uttrycker många en oro kring att representera religionen i klassrummet. ”De vill inte utsätta sig för en situation då de tvingas att stå till svars för en hel tradition.”⁶⁷ Många av dessa elever upplever att de inte kan eller vill representera det som religionen framställs som i klassrummet där sederna och traditionerna skildras stereotyp. Detta eftersom de inte känner igen sig i dem. En lösning på problemet är enligt Holmqvist Lidh att undervisningen i religionskunskap präglas av olika sätt att utöva religionen på, både på grupp- och individnivå. Detta kan tänkas bidra till att eleverna känner mindre press på sig att representera religionen i klassrummet då den inte längre behöver ”försvaras”.⁶⁸

⁶⁵ Christer Hedin, *Religionsundervisning: didaktik och praktik*, Lund: Studentlitteratur, 2014, s. 210

⁶⁶ Lärare 1, 2017, enskild intervju

⁶⁷ Holmqvist Lidh, 2016, s. 206

⁶⁸ Holmqvist Lidh, 2016, s. 206

5.2 Identitet i klassrummet

Lärare 1 lyfter under intervjun att värderingsövningar är ett bra sätt att arbeta med identitet i klassrummet, speciellt i rollen som mentor. Hen pekar på identitet som viktigt i samband med att identiteten speglar hur man ser på verkligheten och att det:

[...] blir en slags kompass för, för elever att kunna veta vilken riktning dom ska gå i varför, hur, hur dom tolkar det som händer, hur dom tolkar det förflutna, hur dom tolkar det som kommer komma i framtiden.⁶⁹

Skolverket ger läraren uppmaningar till att arbeta med identitet, livsfrågor och etik även om man inte är religionskunskapslärare. Bland annat står det att: ”Skolans uppgift är att låta varje enskild elev finna sin unika egenart och därigenom kunna delta i samhällslivet genom att ge sitt bästa i ansvarig frihet.”⁷⁰ Skolverket skriver också att:

Det etiska perspektivet är av betydelse för många av de frågor som tas upp i utbildningen. Därför ska undervisningen i olika ämnen behandla detta perspektiv och ge en grund för och främja elevernas förmåga till personliga ställningstaganden.⁷¹

Lärare 1 berättar om hur elever som börjar på gymnasiet inte kliver in med en färdig identitet utan att det är en process som sker genom hela livet, däremot har de med sig delar från sin bakgrund som till exempel genom familjen som sedan byggs på. Lärarens roll i detta identitetsskapande blir att hjälpa eleverna genom värderingsövningar och diskussioner med syfte att de får en chans att ”mäta” sin egen identitet med gruppens. Lärare 1 förklarar att det är viktigt att lyfta begreppet identitet med eleverna och på så sätt även diskutera fördomar och normer med hjälp av övningar.⁷² Skolinspektionen (2012) gör det tydligt att religionskunskapslärare måste låta eleverna få en chans till att samtala om religioner och livsfrågor i klassrummet. Det är viktigt att dessa samtal förs i ett öppet klassrum som präglas av saktighet. Detta ska leda till en förmåga att kunna förstå och empatisera med andra människors tankar och ställningstaganden.⁷³ Detta i sin tur leder till att eleverna får en ökad förståelse för sina medmänniskor. Skolinspektionen menar att:

⁶⁹ Lärare 1, 2017, enskild intervju

⁷⁰ Skolverket, 2011, s. 5

⁷¹ Skolverket, 2011, s. 7

⁷² Lärare 1, 2017, enskild intervju

⁷³ Skolinspektionen, 2012, s. 18

Undervisning i religionskunskap ska ta sin utgångspunkt i en samhällssyn som präglas av öppenhet i fråga om livsstilar, livshållningar och människors olikheter. Den ska utformas så att den ger möjlighet till personliga ställningstaganden, men också så att den hävdar de grundläggande värden som anges i skollagen och läroplanen. Lärare behöver därför prioritera undervisning som ger alla eleverna möjligheter att både utveckla sin förmåga till personliga ställningstaganden samt sin förståelse för olikheter. Att reducera kursens innehåll till fakta och undvika diskussioner är inte en framkomlig väg.⁷⁴

Lärare 1 fortsätter med att förklara hur hen ser det som nödvändigt att ”stycka upp” begreppet i klassrummet för att få eleverna att förstå innebörden av ”identitet”. Hen menar att man inte bara kan slänga ut begrepp ”bara för att” utan att man måste arbeta praktiskt med det. Hen menar att det är viktigt att få eleverna att förstå att de inte behöver göra en egen definition av begreppet för att kunna förstå det.⁷⁵ Lärare 2 gör ett liknande konstaterande som Lärare 1:

Jag tror också att det är väldigt viktigt att man tänker på begreppet identitet, om man nu kopplar till elever, om jag nu ska se på rollen som lärare, kopplat till elever så tror jag att det blir viktigt att bryta ner det tillsammans med eleverna för att förstå hur eleverna ser på begreppet identitet. Det tror jag är viktigast.⁷⁶

Lärare 2 beskriver vidare hur arbetet med detta kan se ut i praktiken. Hen utgår från en modell i arbetet med identitet som börjar med att läraren skriver ut begreppet på tavlan där eleverna får säga saker och händelser som de tänker på när de hör ordet identitet. Sedan bryter de tillsammans ner elevernas ”svar” och försöker komma fram till vad de baseras på. Som exempel tar Lärare 2 upp en viss värdering och beskriver vidare hur klassen tillsammans kan gå tillbaka i historien och undersöka var denna värdering har sin grund.

Lärare 1 tar upp att hens egen identitet har stor betydelse för hur hens undervisning ser ut på grund av att hen gör ett urval och en tolkning av vad som ska lyftas i klassrummet, precis som författare till läroböcker gör ett urval av stoff. Skolinspektionen lyfter att:

En svårighet för lärare är att traditionella läroböcker sällan fokuserar på hur religioner kommer till uttryck i och hur de påverkar människors

⁷⁴ Skolinspektionen, 2012, s. 18

⁷⁵ Lärare 1, 2017, enskild intervju

⁷⁶ Lärare 2: Gymnasielärare, Malmö kommun, 2017, enskild intervju 3 maj

identiteter. Läroböckerna fokuserar ofta yttre seder och traditioner på bekostnad av det analytiska inslagen.⁷⁷

Under intervjun förklarar Lärare 1 hur hen ser det som problematiskt med det utbud av läroböcker som finns idag, speciellt i ämnena historia och religion. Hen ser det som en nödvändighet att det sker en utveckling av dessa om de ska användas i klassrummet, då de idag inte hjälper eleverna att uppnå några av de mål som finns i läroplanen.⁷⁸

I kunskapskraven för religionskunskap 1 står det att eleven ska kunna ge:

flera exempel på hur identitet kan formas i relation till religion och livsåskådning samt gör en komplex analys av denna relation i vilken eleven beskriver komplexa samband och drar välgrundade och nyanserade slutsatser.⁷⁹

Elev 6 som tidigare beskrivit sig själv som en ”högpresterande” elev gör en beskrivning av vad som krävs av hen för att lyckas med sitt mål i religionskunskapen. Hen säger att ”pratar man om identitet så ska du kunna identifiera liksom hur en troende skulle se på det, hur en icke troende skulle se på det, hur du själv skulle se på det”. Detta visar tydligt att hen förstått kunskapskraven då hen beskriver att hen måste kunna göra tolkningar utifrån olika perspektiv och på ett nyanserat och välgrundat sätt för att nå sitt mål i kursen.

Lärare 2 tror att arbetet med identitet i skolan skulle gynnas av en gränsöverskridande undervisning eller som ett genomgående ”tema” i alla ämnen under en period:

Om man kollar på gränsöverskridande samarbete och kollegialt lärande också, är att man, man hade kunnat ha begreppet identitet som tema, för eleverna, asså jag tror varje ämne berör identitet på ett eller annat sätt, och där tror jag man kan sätta in konkreta insatser, för eleverna tänker väldigt mycket på det, de kommer in från högstadiet till gymnasiet och så ska dom va vuxna känner dom, väldigt många är osäkra [...].⁸⁰

Lärare 2 avslutar med att hen upplever både själv och från vad kollegor berättat att begreppet är svårt att arbeta med i praktiken, men att det är ett måste eftersom det finns med i läroplanen. Hen menar även på att det behövs då det är ett stort glapp mellan högstadiet och gymnasiet där det händer mycket med identiteten hos eleverna.

⁷⁷ Skolinspektionen, 2012, s. 25-26

⁷⁸ Lärare 1, 2017, enskild intervju

⁷⁹ Skolverket, 2011, s.140

⁸⁰ Lärare 2, 2017, enskild intervju

Detta betyder att eleverna har ett behov av att samtala kring identitet, livsfrågor och etik. Framförallt eftersom att alla elever inte har den möjligheten i hemmet och saknar därför en plattform att diskutera detta med vuxna men även jämgamla.

5.3 Elevers tal om religion

Ett omtalat avsnitt i gymnasieskolans värdegrund är det som lyder:

I överensstämmelse med den etik som förvaltats av kristen tradition och västerländsk humanism sker detta genom individens fostran till rättskänsla, generositet, tolerans och ansvarstagande.⁸¹

Den kristna traditionen ska alltså genomsyra skolan samt undervisningen. Ett samtal mellan eleverna fångar upp hur den kristna traditionen genomsyrar deras vardag och identitet, även om de inte positionerar sig som religiösa:

Elev 2: Visst... eller asså... jag är inte religiös men jag tycker det har betydelse för vem jag är ... antar jag.

Elev 1: Men vi har väl ändå nånstans kristna värderingar i Sverige, så det är ju asså man kan säga att det är kristet även om det inte är jätte kristet.

Elev 2: Exakt, man har ju anledning att göra vissa grejer.

Elev 1: Så det speglar ju ändå ens identitet.

Elev 2: Typ högtider och sånt.

Den kristna traditionen behöver inte enbart ha en grund i skolan, utan kan också ha kommit från hemmet, vänner och samhället i övrigt. Tydligt däremot är att den finns där och känns som naturlig för eleverna som deltagit i vår studie. Kristna traditioner som känns givna för eleverna oavsett om de är troende eller inte är bland annat julen, men också konfirmation. Elev 6 uttrycker det som att hen har en känsla av att många konfirmerar sig bara för presenterna och ”bara för att”:

Jag identifierar mig som kristen, så jag är döpt och konfirmerad, och asså idag så konfirmeras inte så väldigt många för att dom är troende utan mer för att få presenter men för mig som troende så e de ändå en form av gemenskap [...].⁸²

Religionssociologen Mia Lövheim skriver i artikeln ”Young people and the use of the internet as transitional space” att hon likt Elev 6 tror att många ungdomar

⁸¹ Skolverket, 2011, s. 5

⁸² Elev 6: Gymnasieelev, Malmö kommun, 2017, gruppintervju 26 april

konfirmerar sig på grund av gåvorna som de får. Hon pekar även på andra faktorer som till exempel, grupstryck och tradition som möjliga anledningar till valet av konfirmationen. Lövheim förklarar att trots detta, fungerar konfirmationen som en introduktion i livet till existentiella frågor och frågor kring identitet.⁸³

In Sweden, the ritual of confirmation taking place in the Lutheran Church of Sweden is an example of this. Until a few years ago it was still practiced by almost 50 percent of the Swedish teenagers. Although motifs such as peer pressure, tradition and the receiving of valuable gifts increasingly seem to supersede the explicitly religious motifs, the time of confirmation for many young people still serves as a starting point for reflections on questions of belonging, existential meaning, and identity.⁸⁴

I von Brömssens studie går det att se en skillnad på inställningen till religion mellan elever som hon definierar som etniskt svenska och de som inte definieras som etniskt svenska. Vad som är tydligt i studien är att eleverna med svensk bakgrund ser på religion med en negativ syn och som ett ”fiktivt” fenomen.⁸⁵ I våra intervjuer upplever vi inte denna uppdelning i synen på religion. I samtalen uttrycker sig ingen elev negativt mot religion eller livsåskådningar, utan snarare tvärt om. De hade en inställning som var positiv och samtalen gav känslan av att de ville uppfattas som toleranta och empatiska gentemot ämnet. Ett exempel på detta är under samtalen om vilken betydelse religion har för eleverna. Elev 5 börjar med att förklara att hen inte ser sig själv som troende men fortsätter med sin allmänna syn på religion:

För oftast är ju religion asså grundade på en god liksom handling eller en god form på det hela, så man formar sig efter dom goda handlingarna eller goda grunden som dom vill ha.⁸⁶

5.4 ”Den egna identiteten”

Vid frågan om en beskrivning av den egna identiteten, väljer Lärare 1 att förklara det som att det finns två sätt att svara. Det första är med hjälp av ålder, kön, yrke, familjesammansättning och nuvarande/tidigare boendesituation. Det andra sättet är med hjälp av hans historiemedvetande där muntliga berättelser från föräldrar och mor/far- föräldrar har påverkat hans identitet tillsammans med egna erfarenheter.⁸⁷

⁸³ Mia Lövheim, “Young people and the use of the internet as transitional space”, 2005, s. 5

⁸⁴ Lövheim, 2005, s. 5

⁸⁵ Von Brömssen, 2003, s. 271 & 321

⁸⁶ Elev 5: Gymnasieelev, Malmö kommun, 2017, gruppintervju 26 april

⁸⁷ Lärare 1, 2017, enskild intervju

Lärare 1:s första redogörelse för den egna identiteten kan liknas med några av Stiers fem förståelsenivåer som redogörs för i avsnittet ”Tidigare forskning”. När hen väljer att förklara sin identitet med exempelvis ålder och kön hamnar det inom vad Stier kallar, den *biofysiska nivån*. I denna ingår bland annat, hormoner och ärftliga faktorer, alltså saker som är kopplade till det kroppsliga. Yrke och familjesammansättning hör till *grupp- och organisationsnivån* där identiteten går att koppla till den gemenskap som en människa känner och har behov av inom en grupp. *Miljönivån* innebär att identiteten påverkas av den miljö som individen befinner sig i. Lärare 1 beskriver den som betydande för sin identitet, detta gör hen genom att förklara sin boendesituation, både då och nu.⁸⁸

Stier beskriver hur den egna identiteten innehåller både ”personlighetsegenskaper” och ”sociala tillhörigheter”. Han fortsätter att förklara hur denna identitet genom hela livet, omprövas och förändras i försöket att svara på frågan ”vem är jag?”. Lärare 2 har en upplevelse av att elever i samtalet kring deras identitet fokuserar på att beskriva de sociala tillhörigheterna istället för personlighetsegenskaper:

Det är väldigt många som just kastar upp, språk, klass, medan det är väldigt få som gick in på personlighet, och där tror jag att både jag, som jag kommer ihåg läroplanen och skolmaterial inte riktigt berör lika mycket. Att man berör inte riktigt personligheten. Asså personliga drag, personligheten, vilka karaktärer det finns, det är också identitet.⁸⁹

När Eleverna 4 och 5 beskriver sin egen identitet väljer de till skillnad från upplevelsorna som Lärare 2 har, att börja med personlighetsegenskaperna så som ”ganska lugn”, ”ganska positiv” och ”lite introvert”. Elev 4 beskriver sig själv som:

Asså jag skulle säga att jag är ganska lugn, jag brukar inte stressa mig i när det är asså är högstressiga situationer, jag brukar hålla mig ganska lugn, eehm, jag tänker, jag är väldigt tänkande, jag tänker extremt mycket, jag kan va lite introvert av mig, jag får energi av att vara antingen i mindre grupper eller ensam, i stora grupper drar energin ur mig, om det är 20-30 personer så har jag inga problem med att hålla upp det men det drar mig, så jag trivs mer i mindre grupper, ja, jag hoppas att jag är snäll i alla fall.⁹⁰

⁸⁸ Stier, 2003, s. 21-22

⁸⁹ Lärare 2, 2017, enskild intervju

⁹⁰ Elev 4, 2017, gruppintervju

Elev 5 gör en liknande redogörelse utifrån sina egenskaper:

Jag skulle säga att jag är ganska sportig, ganska positiv, o förhoppningsvis en god människa, inte så mycket av en tänkare, bara gör egentligen, och sen tänker jag efteråt, japp, kanske man ska tänka innan och göra efter.. men ja.⁹¹

Elev 6 börjar istället med de sociala tillhörigheterna som till exempel familj och skola, precis som Lärare 2 upplever att elever ofta gör:

Jag definieras av min familj, av min skola, av mina ambitioner, vad jag tror på, vad jag vill i livet och allt detta förändras medans jag växer upp, det förändras när jag upplever nya saker i livet som min identitet kan, kan ändras.⁹²

Under samtalet med eleverna kring deras egen identitet och uppfattningarna om den, kommer det fram att en viktig aspekt för dem är att de uppfattas som äkta samt att det är viktigt för dem att vara sig själv. Denna tanke om ens ”sanna jag” går även att finna i Risenfors studie om ungdomars livstolkande. Där beskrivs en vilja hos ungdomarna att vara autentiska och även uppfattningar om att det finns ett ”mitt rätta jag” är vanliga.⁹³ I de intervjuerna som utfördes av oss går det även att hitta tankar om acceptans av den egna identiteten. Elev 1 säger att ”Man vill att andra ska uppfatta en själv som man är på riktigt.”, Elev 2 beskriver ”Att det är jag, att jag är den jag är liksom.” och Elev 3 tycker ”Att man ska liksom acceptera sig själv som person.”. Furseth och Repstad lyfter svårigheter med tanken om ”det sanna jaget” utifrån Giddens samtal kring individen och det moderna livet. De menar att ”Självvet har blivit ett projekt som varje individ är ansvarig för. Detta kan vara både frigörande och svårt.”⁹⁴ Vidare förklarar de att denna tanke om ”det sanna jaget” kräver mycket arbete för att individen ska kunna hålla sina handlingar konsekventa med den tänkta identiteten så att de ”matchar”.⁹⁵ Både Lärare 1 och Lärare 2 har erfarenheter från klassrummet där de upplevt det som viktigt för eleverna att uppfattas på rätt sätt av sin omgivning. De strävar således efter en länk mellan den egna uppfattningen och den som omgivningen har av dem.

⁹¹ Elev 5, 2017, gruppintervju

⁹² Elev 6, 2017, gruppintervju

⁹³ Risenfors, 2011, s. 223

⁹⁴ Furseth & Repstad, 2005, s. 92

⁹⁵ Furseth & Repstad, 2005, s. 92

Religion och livsåskådningar ger många människor svar på svåra livsfrågor, som tillexempel, vad som händer efter döden eller vad meningen med livet är. Om en person inte positionerar sig inom någon religion eller livsåskådning kan dessa livsfrågor vara svåra att besvara och tackla. Lövheim förklarar det som att:

Instead of a phase preparing the individual to enter into a new identity, which is relatively clearly defined, by tradition and the local community, the individual is faced with the task of exploring and constructing the self as part of a lifelong reflexive project. This change may, in addition to new possibilities, also give rise to feelings of insecurity and existential anxiety. Such feelings can lead to attempts to reconstruct ontological security and traditional boundaries among young people.⁹⁶

Synen på religion som vägledare inom livsfrågor finns att se hos Elev 4. Hen beskriver hur hen beundrar den religiösa personen då hen uppfattar det som att religionen ger en trygghet åt den troende och gör svåra stunder i livet lättare att hantera. Elev 4 förklarar:

Jag vet faktiskt inte, jag är jävligt osäker på vad jag ska tro, om jag ska tro på en högre makt eller inte. [...] Det jag beundrar med dom som är religiösa är att dom har en viss, asså en extremt stark övertygelse, om den är grundad på fakta eller inte, det är inte upp till mig att bestämma, men att dom, oavsett vad som händer så har dom ju liksom, det händer för en anledning liksom, asså oavsett vilken religion, så händer det för en anledning, och det ger ju en extrem, de är mycket, det tar ju tyngden av ens axlar, så jag tycker, det tycker jag är extremt bra med religion, det kan stärka ens identitet mycket och man blir mycket mer självsäker och mindre oroad.⁹⁷

En av eleverna i gruppen väljer efter ovanstående kommentar att sätta sig själv i försvarsposition då hen positionerar sig som kristen och troende. Hen förklarar att hen inte alls känner det som att det är lättare för hen att hantera livet och svårigheter bara för att hen är troende. Hen poängterar att hen inte uppfattar det som att Gud ”straffar” i situationer som den troende kan befinna sig i och uppleva som tuffa. Eleven syftar på det som Elev 4 sagt om att ”det händer för en anledning liksom, asså oavsett vilken religion, så händer det för en anledning.”. Detta uppfattas enligt den troende eleven som att hen skulle vara passiv i den meningen att hen är styrd av sin Gud utan egen eftertanke. Didaktikern och pedagogen Carin Holmqvist Lidh finner samma rädsla hos de religiösa eleverna i sin undersökning:

⁹⁶ Mia Lövheim, 2005, s.2

⁹⁷ Elev 4: Gymnasieelev, Malmö kommun, 2017, gruppintervju 26 april

Med den tilltagande globaliseringen minskar traditionernas makt och det blir upp till var och en av oss att skapa våra egna identiteter. Attoreflekterat ”överta” en religiös identitet skulle således signalera osjälvständighet och passivitet.⁹⁸

Denna åsikt kan man även finna i den andra gruppen av informanter där Elev 3 vill tydliggöra att hen gör egna tolkningar av sin religion, ”jag måste säga att, jag är muslim, och jag tolkar islam och koranen på mitt asså på mitt eget sätt.”. Detta blir extra tydligt för oss då eleven förklarar detta i ett sammanhang där vi samtalade om vad religion/livsåskådning har för betydelse för dem. Mia Lövheim lyfter även hon vikten av att skapa sin egen religion som viktig för ungdomar. I hennes studie uttrycker sig eleverna med meningar som ”jag tror på mitt personliga sätt”⁹⁹. Hon poängterar även att man kan ha ett ”socialt sammanhang” även om man tror på sitt eget sätt då både religioner, livsåskådningar och samhället har försökt anpassa sig till ungdomars krav på det egna valet genom att fokusera på bland annat självförverkligande och frihet för individen.¹⁰⁰

Vad som varit mest framträdande i samtalen med lärare och elever är skillnaden på definitioner av identitetsbegreppet men också det stora fokus som elever lägger på autenticiteten i den egna identiteten. En diskussion kring resultatet sker i avsnittet nedan där vi bland annat lyfter likheter och skillnader mellan informanternas redogörelser.

⁹⁸ Holmqvist Lidh, 2016, s. 211

⁹⁹ Lövheim, 2007, s. 198

¹⁰⁰ Lövheim, 2007, s. 198

6. Slutsats och diskussion

När vi utförde våra intervjuer märkte vi att både elever och lärare hade svårt att definiera begreppet identitet men att de trots det visade ett stort engagemang när det kom till att diskutera det. En märkbar skillnad är att lärarna valde att rikta in sig på specifika teman vid samtalet om deras egen identitet medan eleverna istället tog upp både personlighet, intressen men framförallt vikten av att vara sig själv. Fenomenet ”att vara sig själv” nämndes aldrig som något viktigt för lärarna. Även begreppet identitet i relation till religion var av stort intresse att diskutera av informanterna som gav olika perspektiv på relationen. En diskussion kring vårt resultat återfinns nedan i fyra olika underrubriker.

6.1 Diskussion kring identitetsbegreppet

När vi bad våra informanter att definiera begreppet identitet förväntade vi oss inte att de skulle återge en färdig definition med ett fåtal ord. Vi ville få reda på hur våra informanter tolkade begreppet med syftet att undvika missuppfattningar i intervjuerna som följde. En märkbar skillnad var att lärarna ville vara tydliga med att begreppet är svårdefinierat medan eleverna gav det ett försök utan att ”ursäkta” sig själva först. Lärarnas definitioner var längre och mer utförliga medan eleverna gav en beskrivning med ett fåtal ord och utan någon längre fundering. Däremot är innehållet i beskrivningen mellan lärare och elever delvis liknande. Många av dem kopplar identitet till självet och till de värderingarna som de har. En skillnad som finns mellan elevernas och lärarnas beskrivningar är att lärarna också pratar om ”subidentiteter”, det vill säga att de kopplar identiteten till bland annat kön, klass och etnicitet.¹⁰¹ Detta lyfts aldrig utav någon av eleverna, en möjlig anledning till detta kan vara den förändring som skett i synen på identitet. I förklaringarna som gjordes förr fanns det en tydlig koppling mellan människans identitet och hennes ”grupptillhörighet” vad gäller exempelvis kön och klass.¹⁰² Idag är inte samhället lika ”fyrkantigt”, man kan välja att identifiera sig som bland annat man, kvinna eller intergender. Man kan också lättare förflytta sig mellan klasser idag än vad man kunde göra förr. Detta leder till att en identifikation med

¹⁰¹ Stier, 2003, s. 61

¹⁰² Hammarén & Johansson, 2009, s. 98

kön och klass inte blir lika bestående och då inte heller lika betydelsefull för individen idag som det var förr. Med detta menar vi inte att människan idag inte identifierar sig med ett kön eller en klass utan att denna identifikation är flytande och kan förändras beroende på rum och tid. Vi menar också att denna identifikation med till exempel klass inte är det främsta som ungdomar idag väljer att lyfta i förklaringar och samtal om den egna identiteten. Vad ungdomar i vår studie istället väljer att lyfta beskrivs nedan.

6.2 ”Det sanna jaget”

En annan tydlig tanke kring individen och den egna identiteten är tanken om ”det sanna jaget” som många av eleverna uttrycker i den tidigare forskningen men även i vår studie. Denna tanke är den som tycks vara viktigast för eleverna och deras identitet både för de som positionerar sig som religiösa och de som inte gör det. Problem som kan uppstå lyfts av bland annat Furseth och Repstad där de problematiserar de förväntningar och tankar som man har på sig själv om att leva upp till sitt ”sanna jag”. De menar att detta projekt kan vara både givande och förvirrande beroende på om man själv tycker att man lyckas eller inte.¹⁰³ En tanke som väcktes hos oss tidigt i vår undersökning är att ingen av eleverna förklarade vad det innebär med ”det sanna jaget” trots att det är något de vill uppnå. De gav inte heller några exempel på var tanken kommer ifrån. Vi tror därför att detta måste vara något som samhället uppmanar till och som tas upp av eleverna, medvetet eller omedvetet. Vilket det än må vara är detta något som kan lyftas i klassrummet tillsammans med eleverna och som förhoppningsvis kan leda till givande diskussioner kring identitet.

Som tidigare nämnt lyfts denna tanke om det ”sanna jaget” inte alls av lärarna. De pratar istället om identitet utifrån till exempel historiemedvetande och olika ”subidentiteter”, som Stier kallar det.¹⁰⁴ Vi tror att denna skillnad kan ha sin grund i generationsskillnader. Ungdomar idag påverkas av både familj, vänner, media och skola. De tror att de måste vara autentiska och den enda av sitt slag inom alla kretsar och i alla situationer, vilket kanske inte alltid går. Vid samtalet med lärarna om eleverna och deras identiteter hade de båda upplevelser om den stora betydelsen för eleverna att uppfattas ”som den man är”. Det betyder att tanken om den autentiska identiteten inte

¹⁰³ Furseth & Repstad, 2005, s. 92

¹⁰⁴ Stier, 2003, s. 61

bara är något som framgår i samtalet om identitet utan också upplevs och är verksam i vardagen.

6.3 Diskussion kring identitet och religion

Dagens ungdomar växer upp i ett Sverige fullt av olika kulturer, religioner och livsåskådningar. Detta gör att de är medvetna om att det finns olika sätt att se världen på och att det finns olika svar på livsfrågor beroende på hur man är uppfostrad, var man är uppvuxen och när man är född. I vår studie tycks finnas en acceptans och empati från elevernas håll gällande religion och mer specifikt andras religion. Ingen av eleverna talade negativt kring religion som begrepp och inte heller kring religionsundervisningen. Vissa elever som positionerade sig som icke-troende uttryckte en beundran inför de troende människorna och såg på religioner som att de grundades i något gott. Till skillnad från von Brömssens studie där elever med liknande position uttryckte ett icke-intresse för religion och en negativt präglad syn i allmänhet kring begreppet.¹⁰⁵ En anledning till detta kan vara den utveckling och progression i arbetet med tolerans, empati och bredden på kursmålen i skolan som skett sedan 2003 då von Brömssens undersökning genomfördes. Med detta menar vi att eleverna idag ska med hjälp av skolan få en ökad förståelse och tolerans för olikheter hos människor och grupper. En annan anledning kan också vara den stora integration av invandrare med andra religioner och livsåskådningar som skett de senaste åren men också den globalisering som sker med hjälp av bland annat internet. Vi menar att ungdomar idag kan få ta del av olika världsbilder bara med hjälp av några klick på en dator. Det kan också ha motsatt effekt där integration kan leda till frustration hos medborgare till exempel på grund av stereotypa bilder som förmedlas genom media. Hos våra informanter finns dock inga tecken på det sistnämnda utan snarare det motsatta. Man bör däremot ha i åtanke att eleverna som vi intervjuade går på en skola där många är mycket studiemotiverade och högpresterande vilket betyder att resultatet hade kunnat se annorlunda ut om intervjuerna utfördes på en skola med färre studiemotiverade elever.

En av eleverna i vår studie uttryckte en tanke om att religiösa personer har en trygghet i tron i den mening att de kan tänka på händelser som förutbestämda. Detta visar en syn som även skildras i von Brömssens studie där elever ser religionen som

¹⁰⁵ Von Brömssen, 2003, s. 263-330

”frihetsbegränsande”.¹⁰⁶ En skillnad mellan von Brömssens studie och vår är att vår informant inte uttryckte sig kring detta som negativt för den troende individen, utan istället som något positivt i den mening att man får svar på varför saker händer, det vill säga livsfrågor. Fortsättningsvis säger informanten att det ”tar bort tyngden från ens axlar” och att det leder till en stärkt identitet på grund av den starka tron. Detta visar enligt oss på en acceptans av människors olikheter hos eleven då hen inte delar samma trosuppfattning som den troende personer som hen beskriver.

Holmqvist Lidh drar även hon liknande slutsatser när några av hennes informanter som positionerar sig som religiösa uttryckte en rädsla för att bli uppfattade som passiva och osjälvständiga. Två elever i vår studie ger uttryck för samma rädsla, den ena försvarar sig gentemot eleven i stycket ovan och vill tydliggöra att hen inte alls har det lättare i livet gällande livsfrågor och svåra situationer bara för att hen är religiös. Den andra eleven poängterar att hen är muslim och troende men att hen tolkar religionen på sitt eget sätt. Vi kopplar detta till trenden som Holmqvist Lidh lyfter gällande självständiga val och vikten av dessa i Sverige idag.¹⁰⁷ Denna trend tror även vi kan vara en anledning till den syn på religiösa personer som passiva som en elev uttrycker, men även den rädsla som går att finna hos två religiösa elever i vår studie. Oavsett om ungdomar idag positionerar sig som religiösa eller inte, tycks de vara viktigt för dem att ses som självständiga i valet av hur deras liv ska se ut och hur det ska levas.

6.4 Religionsundervisning – Identitet, livsfrågor och etik

Religionsämnet ger utrymme för diskussioner kring identitet, etik och livsfrågor som man kan se i kursmålen för gymnasieskolan. Då begreppet identitet tycks vara svårdefinierat och diffust för både elever och lärare bör man hitta ett sätt att arbeta med det på som fungerar, men som också lever upp till kursmålen. Som det ser ut idag, enligt skolinspektionen, är arbetet med kursmålet som handlar om hur ”individens och grupperns identiteter”¹⁰⁸ och hur de ”formas i förhållande till religioner”¹⁰⁹ något som inte uppfylls.¹¹⁰ Problemet med det blir att eleverna inte får en chans till att utveckla sin egen identitet men inte heller chans att lära sig om andras. Det blir därför viktigt att lärare

¹⁰⁶ Von Brömssen, 2003, s. 263-330

¹⁰⁷ Holmqvist Lidh, 2016, s. 165-166

¹⁰⁸ Skolverket, 2012, s. 11

¹⁰⁹ Skolverket, 2012, s. 11

¹¹⁰ Skolverket, 2012, s. 17

inkluderar begreppet i sin undervisning även om det är svårt och kan skapa ”obekväma” diskussioner. Som lärare måste man se till att samtalet håller god ton och att ingen diskriminering sker. Att det är komplicerat betyder inte att man ska exkludera begreppet i undervisningen, det betyder bara att man får lägga ner lite extra tid och fundering kring arbetet med det. Lärarna tar upp vikten av att ”stycka upp” begreppet identitet för att göra det förståeligt och användbart i klassrummet. En av lärarna lyfter även bristen på bra läromedel kring många av kursmålen som kräver djupare diskussioner. Denna brist på bra läromedel kan vara en orsak till att lärare idag väljer att ge begreppet litet utrymme eller inget alls, då de inte vet hur de ska göra i arbetet med det. Det betyder att en förbättring av läromedel inom temat är nödvändigt för att det ska ge eleverna den utveckling som de har rätt till. Det är inte enbart i arbetet med identitet som det brister utan också i samtal om livsfrågor och etik. Skolinspektionen lyfter att anledningar till detta enligt lärare är, att det blir stökigt i klassrummet vid diskussioner kring meningsfrågor och olikheter.¹¹¹ Som vi skriver ovan är detta ingen anledning till att inte arbeta med det. Precis som Lärare 1 säger är ett arbete med värderingsfrågor viktigt för eleverna för att det ger dem ”alternativ” till tolkningar av olika frågor och ett förhållningssätt till dem. Vi tycker att arbetet med identitet i relation till religion, livsfrågor och etik bör ha lika mycket utrymme i undervisningen som de andra kursmålen då dessa ger eleven redskap till en personlig utveckling och självständighet när de är på väg ut i vuxenlivet. Dessa samtal och diskussioner är även viktiga i syftet att bilda empatiska och accepterande individer, precis som det framgår i läroplanen.

Avslutningsvis ser vi arbetet med identitet i relation till religion, livsfrågor och etik som givande för oss som blivande gymnasielärare i religionskunskap. Vi är nu medvetna om att arbetet uppskattas av elever och att det därför är en nödvändighet att lyfta det tillsammans med dem. Dessvärre ”glöms” det ofta bort och ses av vissa lärare som en mindre viktig del, eller som något ”för” komplicerat att arbeta med. Detta grundar sig i en rädsla av att det ska bli för livliga diskussioner i klassrummet vilket är förståeligt då många lärare saknar ett stöd eller känsla av trygghet i temat. Detta stöd eller denna trygghet tror vi kan skapas med hjälp av bättre läromedel, en fortbildning i temat (för dem som inte har det), men också genom gränsöverskridande arbete och samarbete på skolan. För precis som skolverket säger är detta inte bara något som ska lyftas under

¹¹¹ Skolverket, 2012, s. 17

religionskunskapslektionerna, utan detta ska ske i alla ämnen och av alla på skolan, kontinuerligt.

Brister i vår studie kan man finna inom valet av skola då den är homogen. Klassen som vi intervjuade bestod till största del av studiemotiverade elever med svensk bakgrund. Detta påverkar såklart resultatet i den mening att svaren kan bli färgade av miljön som de befinner sig i och deras bakgrund. Då vi är medvetna om detta och har det i åtanke genom hela arbetet, försvarar det delvis bristen. En annan viktig aspekt att ha i åtanke är att skillnaden mellan lärare och elever i diskussionen om identitetsbegreppet hade kunnat se annorlunda ut om antalet lärare hade varit samma som antalet elever. En tredje brist som går att finna är att vi inte skriver ut kön eller etnicitet på våra informanter. Kön och etnicitet kan tyckas spela roll i hur informanterna ser på begreppet identitet, vilket kan stämma. I vårt examensarbete valde vi att inte lägga fokus på identitet utifrån detta perspektiv, detta för att vi inte ville att läsaren skulle påverkas av informanternas kön och etnicitet och genom det färga läsningen av studien.

Vidare forskning kan göras inom ämnet. Då detta är en relativt liten studie som utförts på en ganska homogen skola är bredden på åsikter liten. Antalet informanter är också ganska få och kan därför inte representera en majoritet. Den fortsatta forskningen kan därför utföras på flera skolor i olika områden med fler informanter och på olika ställen i Sverige. På så sätt kan man belysa ifall uppfattningen om identitetsbegreppet är generell eller om det skiljer sig åt mellan olika skolor och områden, och inte enbart mellan lärare och elever.

7. Referenslista

7.1 Litteratur

Brömssen, Kerstin von, *Tolkningar, förhandlingar och tystnader: elevers tal om religion i det mångkulturella och postkoloniala rummet*, Acta Universitatis Gothoburgensis, Diss. Göteborg: Göteborg Universitet, 2003
<http://hdl.handle.net/2077/10525>

Furseth, Inger & Repstad, Pål, *Religionssociologi: en introduktion*, Malmö: Liber, 2005

Giddens, Anthony, *Modernity and self-identity: self and society in the late modern age*, Cambridge: Polity press, 1991

Hammarén, Nils & Johansson, Thomas, *Identitet*, 1. uppl., Stockholm: Liber, 2009

Hedin, Christer, *Religionsundervisning: didaktik och praktik*, 1. uppl., Lund: Studentlitteratur, 2014

Holmqvist Lidh, Carina, *Representera och bli representerad [Elektronisk resurs] Elever med religiös positionering talar om skolans religionskunskapsundervisning*, Karlstads universitet, Lic.-avh. Karlstad: Karlstads universitet, 2016
<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:kau:diva-46886>

Jeffner, Anders, ”Att studera livsåskådningar”, i: Carl Reinhold Bråkenhielm (red.): *Aktuella livsåskådningar Del 1*, Nora: Nya Doxa, 1991

Johansson, Monica, *Anpassning och motstånd: en etnografisk studie av gymnasieelevers institutionella identitetsskapande*, Acta Universitatis Gothoburgensis, Diss. Göteborg: Göteborgs universitet, 2009
http://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/20234/1/gupea_2077_20234_1.pdf

Jonsson, Ulf, ”Religion och vetenskap i historia och samtid”, i: Olof Franck & Mikael Stenmar (red.): *Att undervisa om religion och vetenskap: med grund i*

ämnesplanen för religionskunskap, Lund: Studentlitteratur, 2012

Kylén, Jan-Axel, *Att få svar: intervju, enkät, observation*, 1. uppl., Stockholm: Bonnier utbildning, 2004

Lövheim, Mia, *Sökare i cyberspace: ungdomar och religion i ett modernt mediasamhälle*, Stockholm: Cordia, 2007

Lövheim, Mia, "Young people and the use of the internet as transitional space", 2005

Möller Almasidou, Paulina & Koc Angelica. *Religionsundervisningens påverkan på elevers identitet*, SAG-uppsats. Malmö högskola, 2016

Nationalencyklopedin, religion.

<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/religion> (hämtad 2017-05-02)

Nordzell, Anita, "Kategoriseringsarbete i skolledarmöten – en samtalsanalys", i: Mats Börjesson & Eva Palmblad (red.): *Diskursanalys i praktiken*, Malmö: Liber, 2007

Risenfors, Signild, *Gymnasieungdomars livstolkande*, Acta universitatis Gothoburgensis, Diss. Göteborg: Göteborgs universitet, 2012

Skolverket, *Mer än vad du kan tro [Elektronisk resurs] : religionskunskap i gymnasieskolan*, Stockholm: Skolinspektionen, 2012

<http://www.skolinspektionen.se/Documents/Kvalitetsgranskning/rela/kvalgr-rela-slutrapport.pdf>

Skolverket, *Läroplan, examensmål och gymnasiegemensamma ämnen för gymnasieskola 2011*, Stockholm: Skolverket, 2011

Stier, Jonas, *Identitet: människans gåtfulla porträtt*, Lund: Studentlitteratur, 2003

Trost, Jan, *Kvalitativa intervjuer*, 4., [omarb.] uppl., Lund: Studentlitteratur, 2010

Ingvild Sælid Gilhus & Lisbeth Mikaelsson, *Nya perspektiv på religion*, Stockholm: Natur och kultur, 2003

Vetenskapsrådet, *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*, Stockholm: Vetenskapsrådet, 2002

<http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf>

7.2 Intervjuer

Elev 1-6: Gymnasieelev, Malmö kommun, 2017, gruppintervju 2017-04-26

Lärare 1: Gymnasielärare, Malmö kommun, 2017, enskild intervju 2017-04-24

Lärare 2: Gymnasielärare, Malmö kommun, 2017, enskild intervju 2017-05-03

Intervjuerna finns i författarnas ägo.

Bilaga

Intervjufrågor (till eleverna)

1. Hur uppfattar du ordet identitet?
2. Hur skulle du beskriva din egen identitet?
3. Tror du att du uppfattas av andra så som du själv vill bli uppfattad? Om inte, varför?
4. Känner du att det finns olikheter i din identitet beroende på om du befinner dig i skolan, hemma eller på internet?
5. Hur arbetar ni med det i skolan och i vilka ämnen?
6. Hur skulle du vilja arbeta med identitet i religionsundervisningen?
7. Har religion/livsåskådningar någon betydelse för dig eller din identitet?

Intervjufrågor (till lärarna)

1. Hur skulle du förklara ordet identitet?
2. Hur arbetar du med det i klassrummet?
3. Vad finns det för svårigheter med begreppet i undervisningen?
4. Hur skulle du beskriva din egen identitet och tror du att den uppfattas av andra så som du vill?
5. Upplever du det som viktigt för eleverna hur deras egen identitet uppfattas?